

Een kunst- en cultuurhistorische waardestelling van twee betonsculpturen zonder titel van Egbert Dekkers uit 1967 op het terrein van het Elisabeth-TweeSteden Ziekenhuis in Waalwijk

Johanna Jacobs en Norman Vervat, kunsthistorici, Werkgroep Monumentale Kunst van Erfgoedvereniging Bond Heemschut

13 januari 2026

Aanleiding

Op het terrein van het Elisabeth-TweeSteden Ziekenhuis (ETZ) aan de Kasteellaan in Waalwijk, bevinden zich twee betonnen sculpturen van beeldend kunstenaar Egbert Dekkers (1908-1983). Het genoemde ziekenhuis wordt binnen afzienbare tijd in delen gesloopt om plaats te maken voor een gezondheidscentrum en woningbouw. De sloopvergunning is vertraagd vanwege de nabijheid van een Natura 2000 gebied maar verwacht wordt dat deze in de eerste helft van 2026 wordt afgegeven. De nieuwbouwplannen zijn ambitieus: naast poliklinische, niet-intensieve zorg van het ETZ, komen er een geriatrisch revalidatiecentrum, een huisartsen-spoedpost en een gezondheidscentrum met tal van zorgverlenende instanties. Dit gezondheidscentrum vormt het hart van een autovrije groene nieuwbouwwijk van 195 koop- en huurwoningen voor een gedifferentieerd publiek (starters, gezinnen en ouderen). De twee betonnen sculpturen die nu tegen het ETZ staan, worden als alleenstaande beelden in de parkachtige omgeving herplaatst. Dit proces is van meet af aan in goed overleg met de projectontwikkelaar – Peters Projectontwikkeling Schaijk -, de erven Dekkers, de gemeente Waalwijk en de Werkgroep Monumentale Kunst van Erfgoedvereniging Bond Heemschut (WMK) gegaan.

Monumentale kunst uit de wederopbouw

De twee betonnen sculpturen dateren uit 1967 en zijn voorbeelden van de monumentale kunst uit de wederopbouwperiode (1946-circa 1972). Deze periode wordt gekenmerkt door een nieuw élan dat gepaard gaat met een ware bouwexplosie. Men bouwt grote aantallen nieuwe woningen om de woningnood te bestrijden. Daarnaast zijn allerlei voorzieningen nodig zoals postkantoren, ziekenhuizen, scholen, overheidsgebouwen, bedrijfs- en kantoorpanden, stations, fabrieken et cetera. Een belangrijk kenmerk van de wederopbouwperiode is de samenwerking tussen opdrachtgevers, architecten en beeldend kunstenaars. De laatsten willen nieuwe gebouwen van kunstwerken voorzien vanuit de ideële doelstelling hedendaagse kunst naar de mensen te brengen om hen op een laagdrempelige manier met kunst in aanraking te laten komen. Zij waren ervan overtuigd dat dit het welbevinden van de mensen zou bevorderen. Na strijd door de beeldend kunstenaars wordt in 1952 de 1,5%-regeling ingevoerd. Van de totale bouwsom wordt genoemd percentage aan kunst in en tegen rijksgebouwen besteed. Al gauw wordt deze regeling ook door de andere overheden, het bedrijfsleven en kerkgemeenten toegepast.

In de wederopbouwtijd kunnen twee kunststromingen onderscheiden worden: de min of meer figuratieve kleurrijke richting en de abstract-geometrische. Beide hebben gemeen dat de kunstwerken in en tegen gebouwen monumentaal - want fors van afmetingen - en architectuurgebonden zijn. Daarnaast worden ook vrijstaande kunstwerken gerealiseerd. Beide categorieën kunstwerken verkeren door de sloop van naoorlogse gebouwen in de gevarenzone. Tegelijkertijd neemt zowel bij deskundigen als het grotere publiek de waardering voor deze kunst toe. De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) had bijvoorbeeld in 2013 de wederopbouwperiode, zowel de architectuur als de kunst, als jaarthema en heeft inmiddels talloze publicaties over het onderwerp uitgegeven, waaronder *Kunst van de wederopbouw in Nederland 1940-1965. Experiment in opdracht*. De Rijksgebouwendienst gaf *In opdracht; Zestig jaar procentage-regeling beeldende kunst bij rijksgebouwen* uit. De in 2023 verschenen publicatie *Bruut. Atlas van het brutalisme in Nederland* heeft ook betonnen (brutalistische) kunstwerken als de hier besproken sculpturen op de kaart gezet.

Egbert Dekkers

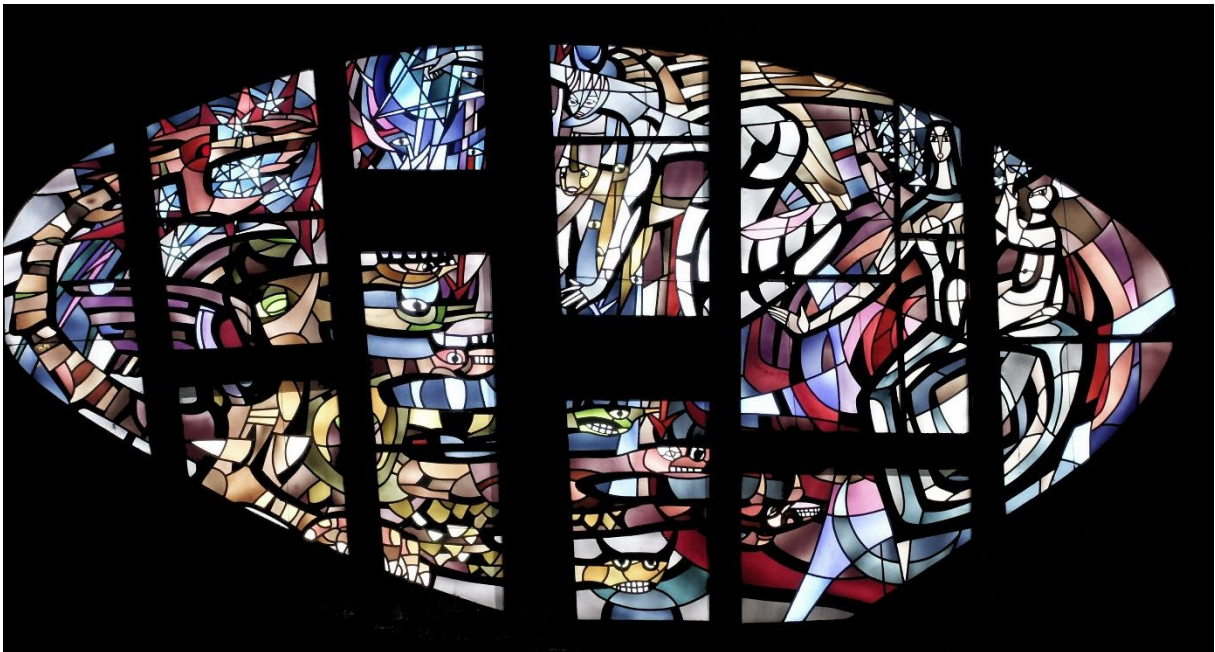
De priester-kunstenaar Egbert Dekkers behoort tot de bekendste Brabantse wederopbouwkunstenaars. Na zijn studie aan het seminarie van het bisdom 's Hertogenbosch wordt hij in 1935 tot priester gewijd en benoemd tot kapelaan van Rosmalen. Vanwege zijn artistieke talenten wordt hem door het bisdom de mogelijkheid geboden een kunstopleiding te volgen aan de Rijksacademie van Beeldende Kunsten in Amsterdam. Egbert Dekkers legt zich vooral toe op vrije schilderkunst, muurschilderingen en glaskunst. In 1957 ontvangt hij de Provinciale Prijs voor Schone Kunsten van Noord Brabant. In 1969 raakt Egbert Dekkers gedeeltelijk verlamd en is hij niet meer in staat tot het realiseren van grote kunstwerken. In Waalwijk zijn belangrijke voorbeelden van zijn werk aanwezig. In de Antonius van Paduakerk (gemeentelijk monument) aan de Genestetstraat 2, uit 1962, is één wand van glas-in-beton met als overkoepelend thema ‘De Openbaring’.

De twee sculpturen bij het ziekenhuis – oorspronkelijk was er ook nog een derde - zijn goede voorbeelden van zijn latere betonkunst. Door de verlamming van de kunstenaar in 1969 is dit latere betonwerk zeer zeldzaam. Hij heeft slechts enkele werken kunnen maken. Een wand in Tilburg en deze twee werken behoren tot de belangrijkste voorbeelden van dit type werk.

De buitenzijde van de Antonius van Paduakerk in Waalwijk met de glas-in-betongevel van Egbert Dekkers uit 1962. Foto André van Dijk, Veenendaal

Egbert Dekkers, detail van de glas-in-beton gevel van de Antonius van Paduakerk in Waalwijk, verbeeldend 'De strijd tussen goed en kwaad'

Tilburg, Sint-Oloflaan

Kunst- en cultuurhistorische waarde

Voor deze waardebeoordeling vormen voor zover van toepassing het 'Stappenplan voor het behoud van monumentale kunst' en 'Op de museale weegschaal. Collectiewaardering in zes stappen', beide in 2013 uitgegeven door de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE), de basis.

De waarderingscriteria zijn:

- Kunsthistorische waarde
- Cultuurhistorische waarde
- Zeldzaamheidswaarde
- Ensemblewaarde
- (Inter)nationale, regionale en lokale waarde
- Conditie.

Kunsthistorische waarde

De kunsthistorische waarde is zonder meer zeer hoog te noemen. Het betreft hier twee brutalistische kunstwerken die huns gelijke niet kennen. De materiaalbeheersing is immens temeer als je weet dat elke sculptuur zo'n 40 ton weegt. Met enorm krachtige en sprekende vormen die onderling sterk van elkaar verschillen maar qua intensiteit niet voor elkaar onderdoen, zijn er sculpturen gerealiseerd die hun eigen ruimte en aandacht opeisen. Niet alleen stralen de werken een enorme kracht uit maar zij zijn bijna 60 jaar na dato nog steeds even intrigerend en tijdloos. De hoge kwaliteit van materiaalbeheersing, beeld- en vormtaal

werd al in 1967 onderkend. Een artikel van Jacques W. Levy in *Scheppend Ambacht* van augustus dat jaar begint “Met wonderlijke, begenadigde zekerheid, heeft hij [Egbert Dekkers] door een techniek die hijzelf ontwikkelde dat onwrikbare beton, de materie waarin hij wat innerlijk beroert wil vastleggen, zijn wil opgelegd. Er is een abstract kunstwerk ontstaan dat waarschijnlijk in ons land zijn weerga niet heeft, een getuigenis in kiezel en cement, een gebed dat misschien pas geheel zal en kan worden begrepen door een generatie die nog geboren moet worden.”. Gevraagd naar de betekenis van het werk geeft Dekkers in het artikel geen eenduidig antwoord. De betekenis is meervoudig. “Kijk, deze plastiek symboliseert de strijd van de mens die hier [het ziekenhuis] binnengaat om het leven, hun spanning, hun hulpeloosheid, én de tegenkrachten. En tenslotte zegeviert dat leven.” Maar ook zitten in de sculpturen verwijzingen naar angst en wanhoop die worden ervaren. “Hij probeert met de betonnen sculpturen stemmingen over te brengen, geen verhaal. ‘U zou kunnen zeggen dat zo’n plastiek een soort muziekstuk is, een ‘verbeelding’ van gevoelens.’” en “Hij heeft er de drang tot leven in vast willen leggen. ‘Dat is een goddelijke drang. Of ik daarin ben geslaagd? Ik kan alleen maar hopen dat ze zelf eens gaan leven, die plastieken. Dat ze een deel van het leven van dit gebouw [het ziekenhuis], van deze omgeving gaan worden. Dat ze gedachten opwekken over de eeuwigheid, over het onvergankelijke.’” De enorme, brute vormen van de kunstwerken steken scherp af bij de onderaan aangebrachte bankjes, als bieden de zich erboven bevindende oervormen bescherming en troost.

Cultuurhistorische waarde

De cultuurhistorische waarde van de beide sculpturen is hoog. Het ETZ is als plek van leven, kwetsbaarheid, ziekte en dood een belangrijk onderdeel van het collectieve geheugen in Waalwijk. In de afgelopen decennia zijn talloze inwoners in het gebouw geweest, soms voor vreugdevolle levenservaringen maar ook vaak voor angstige, bedreigende situaties en tenslotte ook de dood. Talloze patiënten en hun bezoekers hebben zonder twijfel op de bankjes in de sculpturen gezeten om even te ontspannen of al wachtende op wat er komen gaat. De wens die Dekkers hierboven uitsprekt dat de sculpturen een deel van het leven van het ziekenhuis en de omgeving uitmaken, is een zekerheid geworden. Ook na de sloop van het ETZ blijven de beelden in de parkachtige omgeving van de nieuwbouw hun aandacht opeisen.

Zeldzaamheidswaarde

Zoals hierboven al is gesteld, zijn de sculpturen van een dusdanig materiële en inhoudelijk niveau dat in Nederland vrijwel niet voorkomt. De werken zijn van een buitencategorie ook binnen de brutalistische kunstwerken die sowieso weinig voorkomen. De zeldzaamheidswaarde moet dan ook als hoog worden gekwalificeerd.

Ensemblewaarde

De werken zijn speciaal voor het ETZ ontworpen en vervaardigd zoals uit de uitspraken van Dekkers blijkt. Los daarvan hebben zij echter ontegenzeggelijk een eigen zeggingskracht door de abstracte brutalistische vormen en het formaat. Als sculpturen verbonden met het gebouw van het ziekenhuis ‘sprongen ze al eruit’, vielen ze op door hun eigenzinnigheid en het onderscheid van de bouwstijl. Het is daarom fijn dat de sculpturen als verwijzing naar het ETZ op het terrein blijven en in een parkachtige omgeving hun plaats krijgen. Het oorspronkelijke ensemble blijft aldus op een andere manier intact.

(Inter)nationale, regionale en lokale waarde

Beide sculpturen hebben een nationale waarde. Er zijn vrijwel geen werken in deze brutalistische stijl van dit kaliber in Nederland. Door hun hierboven geschetste kwaliteiten

steken zij met kop en schouders uit boven andere vrijstaande betonnen beelden uit de wederopbouwperiode.

Conditie

De conditie is, op wat vervuiling na, uitstekend.

Egbert Dekkers, 'Maria ten hemelopneming', 1955 schildering in de apsis van de H. Maria Hemelvaartkerk in Philippine